

Проблема неформальної освіти дітей і молоді в ЄС у контексті дослідницьких тенденцій української педагогічної науки

В.С. Заярна*

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, м. Суми, Україна

*Corresponding author. E-mail: zayarna_vik@mail.ru

Paper received 06.11.15; Accepted for publication 20.11.15.

Анотація: У статті проаналізовано доробок сучасних українських науковців з питань розвитку сфери неформальної освіти як складової реалізації освіти впродовж життя на загальноєвропейському рівні. Застосування загальнонаукових методів аналізу, синтезу, узагальнення дали змогу систематизувати існуючі в українській педагогічній науці підходи за віковою категорією суб'єктів освітнього процесу та напрямками реалізації неформальної освіти. Детально проаналізовано праці українських вчених, присвячені європейській системі неформальної освіти дітей і молоді. Визначено подальші перспективи наукових пошуків.

Ключові слова: *Європейський Союз, європейські освітні стратегії, інтеграція, освіта впродовж життя, неформальна освіта дітей і молоді*

Актуальність проблеми. Інтеграція України в європейський і світовий освітній простір має відбуватися на засадах міжнародного співробітництва, що є важливим для розв'язання актуальних завдань розвитку освіти. Поглиблення інтеграційних процесів сприяє формуванню спільних цінностей, зміцненню стратегічного партнерства і розширенню міжнародного співробітництва, зокрема у сфері освіти [4].

Сучасні тенденції європейського суспільства переконливо свідчать про інтенсифікацію розвитку освітньої галузі. Визначну роль у цьому процесі відіграє новітня стратегія соціально-економічного розвитку Європейського Союзу на період до 2020 року «Європа – 2020» (*A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth, «Europe – 2020», 2010*). Основними напрямками стратегії було обрано знання й інновації, стали економіку, підвищення соціальної зайнятості. Відповідно до поставлених завдань було розроблено освітню стратегію Співтовариства, що отримала назву «Освіта та навчання – 2020» (*«Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training», ET 2020*). У контексті побудови «суспільства знань» особливої актуальності набуває концепція «Освіта впродовж життя», що була закріплена Меморандумом неперервної освіти Європейської Комісії (*A Memorandum on Lifelong Learning, 2000*). Меморандумом визначено рівноправність формальної і неформальної освіти у реалізації концепції «Освіти впродовж життя».

Проблеми розвитку освіти в умовах поглиблення інтеграційних процесів в країнах-членах ЄС, за даними наших теоретичних розвідок, були і є предметом досліджень багатьох вітчизняних вчених. Це зумовлено не лише зацікавленістю психолого-педагогічної науки у дослідженні перспективних напрямів розвитку освіти в Європейському регіоні, а й соціально-політичними і економічними векторами розвитку освіти в Україні.

Однак, питання демократизації і гуманізації освітньої галузі, в якій становлення системи неформальної освіти й досі залишається на початковому рівні, є надзвичайно важливими і актуальними. У цьому контексті особливої уваги заслуговує напрацювання української наукової думки з питань розвитку і функціонування сфери неформальної освіти в країнах-членах ЄС.

Тому **метою** статті є аналіз наукових праць українських вчених у сфері неформальної освіти дітей і молоді в Європейському Союзі.

Для досягнення поставленої мети було використано

комплекс загальнонаукових **методів дослідження**, серед яких аналіз, синтез, узагальнення й систематизація.

Результати дослідження. Здійснений нами аналіз вітчизняної педагогічної думки з питань розвитку сфери неформальної освіти, свідчить про розуміння цього феномену як невід'ємної складової реалізації освіти впродовж життя, на що вказує широкий спектр наукових досліджень, що проводяться у відповідності до вікових категорій суб'єктів освітньої діяльності. Зокрема:

- філософію, генезу, особливості функціонування і перспективи розвитку *неформальної освіти дорослих* у світовому, європейському та національному вимірах висвітлено у працях В. Андрущенко, Т. Десятова, С. Закревської, О. Лазоренко, Н. Махіні, В. Лугового та ін.;
- особливості формування неформальної складової освіти *студентської молоді* розкрито у працях О. Бондаренка, Ю. Деркач, Л. Шаповалової, П. Кряжева та ін.;
- різні аспекти *неформального навчання дітей* в системі обов'язкової освіти країн-членів ЄС подано у працях К. Боріна, Ю. Закаулова, Г. Ніколаї, М. Кічули та ін.;
- особливості неформальної освіти *дітей і учнівської молоді* в зарубіжних країнах висвітлено у працях О. Биковської (Польща, Словаччина, Білорусь, Росія), Н. Савченко (Польща), В. Стрижалковської (Чехія), І. Петрової (теоретичні основи дозвілля в зарубіжних країнах) та ін.; порівняння особливостей становлення і розвитку неформальної освіти дітей і молоді в країнах Європейського регіону й України викладено в працях Р. Науменко.

Аналіз вище вказаних наукових праць свідчить про те, що сучасна концепція неперервної освіти знаходиться у стадії інтенсивного розвитку, має три взаємодоповнюючі складові, що визначаються як формальна, неформальна та інформальна освіта. Кожна з означених складових охоплює усі вікові категорії громадян, має різні напрями (професійна, громадянська, хобі-освіта тощо), організаційні, інституційні, методико-технологічні, управлінські та інші особливості.

Зазначене дає підстави для виокремлення таких важливих для нашого дослідження концептів, як неформальна освіта дорослих (людей середнього, старшого, похилого віку), неформальна освіта молоді і неформальна освіта дітей (в Україні, Польщі – «позашкільна освіта») (див. рис. 1.)

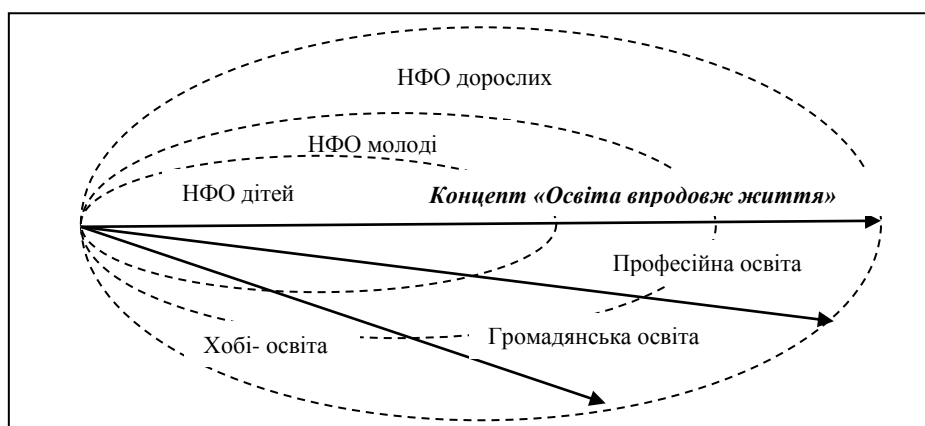

Рис. 1. Основні складові і напрями неформальної освіти

Зупинимось детальніше на дослідженні вітчизняними науковцями сфери неформальної освіти дітей і молоді в Європейському Союзі.

Серед сучасних актуальних наукових пошуків особливого значення набуває вивчення особливостей неформальної освіти дітей і учнівської молоді в країнах Європи, що стали об'єктом досліджень О. Биковської (Польща, Словаччина), Н. Савченко (Польща), В. Стрижалковської (Чехія), І. Петрової (теоретичні основи дозвілля в зарубіжних країнах).

У працях О. Биковської [3] системно розкрито теоретичні засади організації дозвілля дітей та молоді в Польщі, Словаччині, Чехії, ін. Охарактеризовано основні школи та концепції зарубіжного дозвіллезнавства, проаналізовано практичні проблеми дозвіллевої сфери сучасності та шляхи їх вирішення. Особливу увагу приділено організаційним питанням, плануванню дозвіллевої діяльності, а також вивченню запитів та інтересів різних соціально-демографічних груп населення. У процесі дослідження проблем організації вільного часу дітей у в Польщі і Україні, авторкою встановлено, що в обох країнах позашкільна освіта є складовою національних систем освіти, має нормативно визначені і закріплені структури, що представлені різними інституціями, поширені у всіх регіонах країн (в Україні – областях, у Польщі – воєводствах) і включають різні напрями й організаційні рівні діяльності.

У дослідженні Н. Савченко [8] викладено науково-теоретичне обґрунтування історичного розвитку позашкільної освіти у Польщі (остання чверть XIX – середина XX ст.). Насамперед визначено соціально-педагогічні передумови становлення позашкільної освіти, здійснено і обґрунтовано періодизацію її розвитку; охарактеризовано зміст роботи (організація належного проведення вільного часу молоді; удосконалення знань, умінь і навичок молоді, підвищення її культурного рівня, психологічної та практичної підготовки до праці й фізичного загартування та ін.), форми (індивідуальні, групові й колективні) і методи (самостійної діяльності учасників позашкільних закладів; навчально-виховної діяльності). У контексті нашого дослідження важливим є зроблене авторкою визначення сутності і змісту понять «позашкільна освіта», «паралельна освіта», «аніматор позашкільної освіти». Цікавим є опис діяльності польських громадсько-педагогічних рухів і державних установ у галузі позашкільної освіти в означений період і авторські погляди на перспективи використання теоретичних ідей та досвіду польської системи позашкільної освіти молоді в умовах реформування вітчизняної освітньої системи (використання можливостей автентичного виховного впливу на молодь; якісне оновлення змісту, принципів, форм, методів і напрямів діяльності інституцій позашкільного навчання й виховання; оптимізація мережі позашкільних закладів незалежно від форм власності; залучення до навчально-виховної роботи висококваліфікованих і талановитих народних умільців; створення системи підготовки та перепідготовки пра-

цівників позашкільних закладів; науково-методичне забезпечення діяльності позашкільних навчально-виховних закладів; підвищення ролі родини, громадськості, забезпечення їх державної підтримки).

У дисертаційному дослідженні В. Стрижалковської [9] визначено і обґрунтовано основні положення щодо розвитку обдарованих дітей у сфері неформальної освіти Чеської Республіки; розкрито організаційно-педагогічні умови розвитку обдарованих дітей за основними компонентами (нормативний, організаційний, педагогічний, кадровий та фінансовий); запропоновано рекомендації щодо використання досвіду Чеської Республіки для розвитку обдарованих дітей у позашкільній освіті України; удосконалено визначення понять «неформальна освіта», «розвиток обдарованих дітей у неформальній освіті Чеської Республіки»; розроблено теоретичні основи розвитку обдарованих дітей у неформальній освіті; визначено особливості роботи з обдарованими дітьми у системі позашкільної освіти України.

У праці І. Петрової [7] висвітлено питання організації дозвілля в зарубіжних країнах (Великобританія, Франція, ін.), характеризується діючі системи закладів дозвіллевої сфери, її матеріально-технічне, фінансове, кадрове забезпечення. Особливу увагу звернено на питання планування дозвіллевої діяльності закладів культури, вивчення запитів та інтересів різних соціально-демографічних груп населення. Слід зазначити, що основною метою роботи авторки стала адаптація світового досвіду дозвілля – соціально-освітнього і соціокультурного явища – до українських реалій.

Спроби порівняння особливостей становлення і розвитку неформальної освіти дітей і молоді в ЄС та Україні висвітлено в працях О. Биковської [1], Р. Науменко [6, 7].

У дослідженні Р. Науменко розкрито роль Європейської асоціації установ неформальної освіти дітей та молоді (EAICY, рік створення: 1991, засновники: Чехословаччина, Франція, Нідерланди, Україна) у забезпеченні взаєморозуміння і взаємодії в освітньому просторі Європи. На сьогодні у складі EAICY – 35 організацій із 17 країн Європи, у тому числі – 6 із України. Асоціація є консультативним членом Ради Європи, має постійного представника в Страсбурзі. Штаб-квартира EAICY знаходиться в Празі (Чехія).

Результати здійсненого Р. Науменко порівняльного аналізу європейського та вітчизняного досвіду неформальної освіти дітей і молоді переконують у наступному:

- незважаючи на розмаїття форм, напрямів, структури і способів діяльності, національні системи організації вільного часу дітей і молоді у країнах європейського регіону мають багато спільного; вони споріднені за метою, змістом діяльності, актуальністю виховних проблем;
- державне регулювання організації вільного часу дітей і молоді в Україні потребує глибокого системного реформування для збереження потенціалу та пріоритетних напрямів сформованої і діючої загальнодержавної системи позашкільної освіти [6].

Цінним у контексті нашого дослідження вважаємо термінологічний аналіз, здійснений О. Биковською. Його результати свідчать про те, що сьогодні у європейській освітній практиці досить широко використовуються такі поняття, як «неформальна освіта» (англ. – non-formal education), «заклади позашкільного виховання», «заклади позашкільного виховання» (польськ. – placówki wychowania pozaszkolnego), «додаток освіта» (рус. – дополнительное образование), центри вільного часу (словацьк. – centrum vol'neho casu) тощо. Проте, у Міжнародному стандарті класифікації освіти (МСКО) (англ. – The International Standard Classification of Education (ISCED), розробленому ЮНЕСКО, використовується лише один термін – «неформальна освіта». Теоретичний аналіз і узагальнення близьких за значенням термінів дозволили вченій зробити висновок, що в українській мові найбільш доцільно позначати його як «позашкільна освіта», що відповідає англійському термінові «non-formal education», російському – «внешкольное образование», «дополнительное образование» [2, с. 15].

Зважаючи на весь комплекс вітчизняних досліджень у сфері неформальної освіти загальноєвропейського рівня, вважаємо доцільним акцентувати на тому, що система позашкільної освіти України має спільні риси (організаційні, змістові і процесуальні) з неформальною освітою дітей і молоді в ЄС, проте не є аналогом, а лише складовою системою неформальної освіти як освітнього феномену, що охоплює всі верстви і вікові категорії населення.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Отже, виходячи із викладеного вище, можна стверджувати, що проблема неформальної освіти як складової реалізації концепції освіти впродовж життя є актуальною в Україні. Вагомий доробок сучасної вітчизняної педагогічної науки за окремими організаційними, змістовими і процесуальними аспектами неформальної освіти різних вікових категорій населення в ЄС підтверджує особливе значення цієї освітньої сфери у пожиттєвому саморозвитку особистості, а, значить, й постійного прогресивного розвитку суспільства, що відповідає стратегічним цілям Спільноти. Неформальна освіта дітей і молоді в Європі, окремих країн і регіонів, є досить дослідженою українськими вченими, які вказують на наявність аналогічних характеристик у системі позашкільної освіти в Україні. Це надає можливості для застосування європейського позитивного досвіду для модернізації вітчизняної освітньої сфери.

Проте, досить широке коло наукових досліджень з питань становлення неформальної освіти в країнах-членах ЄС не вичерпує проблеми міжнародної взаємодії у цій сфері, зумовлюючи необхідність подальших наукових розвідок щодо визначення основних понять, виявлення перспективного зарубіжного досвіду організації міжнародного співробітництва у сфері неформальної освіти, удосконалення нормативно-правової основи її еквівалента в Україні – загальнодержавної відкритої, багаторівневої і багатопрофільної системи позашкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биковська О.В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні: автореф. дис. доктора пед. наук. 13.00.01 / Б.О. Володимирва. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К., 2006. – 34 с.
2. Биковська О.В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи: монографія / О.В. Биковська; Держ. фонд фундам. дослідж., Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Ін-т екол., економіки і права. – К.: АЛКОН, 2008. – 335 с.
3. Биковська О.В. Порівняльний аналіз системи позашкільної освіти України й Польщі / О.В. Биковська / Теоретико-методологічні основи виховання творчої особистості учнів в умовах позашкільних закладів: Матеріали наук.-практ. конф. – К.: Грамота, 2006. – Ч. I. – С. 58–72.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / В.Г. Кремень. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
5. Науменко Р.А. Державне регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з державного управління: 25.00.02 / Р.А. Науменко. – Київ, 2013. – 40 с.
6. Науменко Р.А. Перспективи розвитку позашкільної освіти: аспекти взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, неурядових та громадських організацій [Текст]: монографія / Р.А. Науменко; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т обдар. дитини. – К.: Інформаційні системи, 2010. – 239 с.: іл.
7. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах: підручник / І.В. Петрова. – К.: Кондор, 2005. – 408 с.
8. Савченко Н.С. Генеза закладів позашкільної освіти у Польщі / Вітоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць. / Н.С. Савченко – Полтава, 2011. – С.230-234.
9. Стрижалківська В.В. Підтримка обдарованих дітей у неформальній освіті Чеської республіки: аналіз діяльності громадських організацій / В.В. Стрижалківська / URL: irbis-nbu.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..

REFERENCES

1. Bykovs'ka, O.V. Theoretical and methodological foundations of adult education in Ukraine: abstract dis. dr ped. sc. 13.00.01 / Olena Volodymirva Bykovs'ka. National Pedagogical University n.a. M.P. Dragomanov. K., 2006. 34 p.
2. Bykovs'ka, O.V. Beside-school education: theoretical and methodological foundations: monograph / O.V. Bykovs'ka; State found of fundam. research, NPU n.a. M.P. Drahomanov, In-t of Ecol., Econ. and Low. K.: ALKON, 2008. 335 p.
3. Bykovs'ka, O.V. Comparative analysis of adult education Ukraine and Poland / O.V. Bykovs'ka / Theoretical and methodological bases of education of the creative personality of students in terms of after-school facilities, Proc. of Scientific-Practic. Conf. K.: Hramota, 2006. Part I. P. 58-72.
4. Kremen', V.H. Education and Science Ukraine: Ways of Modernization (facts, thoughts, perspectives) / V.H. Kremen' / K.: Hramota, 2003. 216 p.
5. Naumenko, R.A. State regulation of adult education in Ukraine: abstract dis. dr. sc. in Public Administration: 25.00.02 / R.A. Naumenko. Kyiv, 2013. 40 p.
6. Naumenko, R.A. Prospects for adult education: aspects of interaction of state bodies, local authorities, non-governmental and civil society organizations [Text]: monograph / R.A. Naumenko; National Academy of Pedfagogical Sciences of Ukraine, Institute of a gifted child.. K.: Information systems, 2010. 239 p.
7. Petrova, I.V. Leisure in foreign countries: Textbook / I.V. Petrova. K.: Kondor, 2005. 408 p.
8. Savchenko, N.S. Genesis of adult education institutions in Poland / Origins pedagogical skills: scientific research journal. Poltava, 2011. P. 230-234.
9. Stryzhalkivs'ka, V.V. Support for gifted children in non-formal education in the Czech Republic: analysis activities of public organizations / URL: irbis-nbu.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..

The Problem of the Non-formal Education of Children and Youth in the European Union in the Modern Ukrainian Pedagogical Science

V.S. Zayarna

Abstract. The article analyzes the achievements of modern Ukrainian scientists on the development of non-formal education as part of implementing the European concept of lifelong learning. The application of scientific methods of analysis, synthesis and generalization helped to organize existing Ukrainian pedagogical science approaches for the age group of subjects of educational process and procedures for implementation of the non-formal education. The works of Ukrainian scientists devoted to the European system of formal education of children and youth are analyzed. The future prospects of scientific research are defined.

Keywords. European Union, European educational strategy, integration, life-long education, non-formal education of children and youth